

MƏMMƏDOVA SEVİNÇ,
HƏSƏNOVA SAMİRƏ
ADU

**DİL FAKÜLTƏLƏRİNİN AŞAĞI KURSLARINDA YAZI
BACARIQLARININ FORMALAŞDIRILMASININ
SƏMƏRƏLİ YOLLARI**

Açar sözlər: yazı, strategiya, kontekst.

Key words : writing, strategy, context.

Ключевые слова: письмо, стратегия, контекст

Dil fakültələrində təhsil alan tələbələrə tapşırıqları verərkən müəllim onları düzgün şəkildə istiqamətləndirməlidir. Əsas məqsəd tələbələri yazmağa həvəsləndirməkdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, yazının təlimi prosesində kefiyyət göstəriciləri əhəmiyyətli olduğu qədər kəmiyyət göstəriciləri də olduqca vacib və əhəmiyyətlidir. Kəmiyyət göstəricisi bilavasitə təlim konteksti ilə bağlıdır. Dil fakültələrinin aşağı kurs tələbələrinə yazının təlimindən danışarkən, burada tövsiyə edilən rəqəmlər qeyri-ixtisas fakültələrində ingilis dilini öyrənən tələbələr ilə müqayisədə daha yüksək olmalıdır. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, fərdi şəkildə yazılan mətnlər tələbələr üçün maraqlı olmalıdır. Tələbələri təlim məqsədilə tərtib edilən mətnlər deyil, real nitq nümunələrinə yönəltmək tövsiyə edilir.

Şübhəsiz, fərdi yazı adlandırılan bu fəaliyyət növü ardıcıl, sisteməlik şəkildə həyata keçirilməli və müntəzəm olaraq, müəllim tərəfindən yoxlanılmalı və qiymətləndirilməlidir. Fərdi yazının müstəqil şəkildə baş verdiyinə baxmayaraq, burada müəllim nəzarəti mütləqdir. Sadəcə olaraq, nəzarət bir qədər fərqli şəkildə həyata keçirilməlidir. Burada həm də qiymətləndirmənin stimullaşdırıcı, motivləşdirici effektini vurğulamaq lazımdır. Əslində, tələbələr üçün onların fəaliyyətinə müəllim və yoldaşları tərəfindən verilən qiymət olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir və onların gələcək fəaliyyətlərinə böyük təsir göstərir. Onların həyata keçirdiyi fəaliyyətin və əldə etdikləri nəticələr müəllim və yoldaşları tərəfindən maraqla qarşılanarsa, bu tələbələrin bu istiqamətdə söylərini artırmaqlarına səbəb olur. Fərdi yazıya gəldikdə, burada qiymətləndirmə yazılı surətdə təqdim edilmiş məruzələr, raportların əsasında həyata keçirilə bilər. Digər sahələrdə olduğu kimi, tələbələrin yazıda leksik vərdişlərinin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi tam obyektiv şəkildə olmalıdır. Bu yazı təlimi prosesinin səmərəliliyini şərtləndirən əsas amillərdən biridir. Yazılı məlumatların təqdim edilməsi ilə bərabər tələbələr tərəfindən şifahi məruzə və raportların verilməsi də tövsiyə edilə bilər. Əhəmiyyətli odur ki, tələbələrin hazırladıqları çıxışlar kifayət

qədər qısa, həm müəllim, həm də digər auditoriya iştirakçıları üçün maraqlı olsun.

Deyilənləri yekunlaşdıraraq, qeyd edilməlidir ki, ingilis dilini ixtisas dili kimi öyrənən tələbələrə yazının təlimində əsas məqsəd onlarda ixtisas dilində olan müxtəlif materialları lüğətə müraciət etmədən, xətasız hətta naməlum olan sözlərin mənalarını tapmadan mətdə olan əsas məzmun, ideya, məlumat və faktları adekvat, yəni, düzgün şəkildə başa düşmək qabiliyyətinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsidir. Eyni zamanda tələbələrdə dinlədikləri materiallardan zövq almağa, onlara dair münasibətlərini bildirmək qabiliyyətinin formalaşdırılması da xarici dildə yazının təlimi prosesinin əldə edilməli olan ən vacib nailiyyətlərdən biridir.

Xarici dili professional məqsədlərlə öyrənən tələbələr diskursun necə təşkil edilməsi haqqında məlumatlı olmalı və mətnləri olduğu kimi deyil, onları mənə kəsb edən parçaların məcmusu kimi yazmaq bacarmalıdır. Tələbələrə mətnlərin ayrı-ayrı parçalarını dinləmək deyil, mətni bir bütöv kimi qavramaq bacarığı aşılmalı və məzmunu adekvat şəkildə başa düşülməlidir.

Dil fakültələrində təhsil alan tələbələrdə yazıda leksik vərdişlərin xətasız öyrədilməsi günün tələbinə çevrilmişdir. İnformasiya mənbəyi olmaqla bərabər, yazılı mətnlər yeni dil vahidlərinin, o cümlədən yeni qrammatik strukturların və leksik vahidlərin kontekst daxilində təqdim edilməsinin vacib yollarından biridir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu sadəcə olaraq tələbələrin reseptiv biliklərinin yoxlanılması deyil, mətdə olan səmərəli leksik vahidlərin mənimsənilməsi və möhkəmləndirilməsi məqsədilə müvafiq fəaliyyət növlərinin işlənilib hazırlanması və təqdim edilməsidir. Müvafiq olaraq, hər bir təlim kontekstində ingilis dilində yazını tədris edən müəllimin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri bu zamanı lüğətin rolunu və yerini müəyyənləşdirməkdir. Əsas məqsəd tədris edilən xarici dildə yazının səmərəli şəkildə təşkili, lüğətdən sui-istifadə hallarına yol verilməməsidir. Yazının təlimi prosesində sözlərin başa düşülməsi və bütövlükdə məzmunun qavranılmasını təmin etmək məqsədilə aşağıdakı tapşırıqların tələbələrə təqdim edilməsi tövsiyə edilə bilər.

Yazı prosesində yerinə yetirilən tapşırıqlar tələbələrin diqqətini ixtisas dilində olan mətnin xüsusiyyətləri üzərində cəmləşdirmək məqsədinə yönəldilir. Bu mərhələdə yerinə yetirilən tapşırıqlar dil fakültələrində təhsil alan tələbələr üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və onlarda ixtisas dilində yazı qabiliyyətinin keyfiyyətə yüksək səviyyədə formalaşdırılması məqsədini güdür. Xarici dildə yazının kommunikativ-yönümlü təlimindən danışarkən, burada bəzi məsələlərin xüsusi əhəmiyyətə malik olduğunu qeyd etmək lazımdır.

Mətnə olan söz və ifadələrdən istifadə edərək təklif edilən personaj və yaxud digər şəxslərin rolunu təsvir edərək, mətnə qaldırılan problemə dair münasibətlərini yazılı şəkildə bildirmək tövsiyə edilir.

Kommunikativ yönümlü təlim yazı vərdişlərinin interaktiv, integrativ şəkildə inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur.

Tələbələrə çoxlu mövzu verilir və onların birinə dair inşa yazmaq təklif edilir.

Lakin, onu da demək lazımdır ki, göstərilən fəaliyyət növlərinin hamısının həyata keçirilməsi heç də mütləq deyil. Səmərəli nəticələrin əldə edilməsi üçün əsas şərt yazı təlimi prosesinin mərhələli, sistemli və ən əsası xətasız şəkildə təşkil edilməsidir.

Qeyd edildiyi kimi, yazının təlimi prosesi planlaşdırılmış şəkildə həyata keçirilməlidir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, təqdim edilən cümlələrin hamısının eyni zamanda yerinə yetirilməsi darıxdırıcı və müəyyən dərəcədə yorucu ola bilər və nəticə etibarilə, tələbələri həvəsləndirmək əvəzinə, demotivasiyaya gətirib çıxara bilər. Azərbaycan dilində mövcud olmayan, ingilis dilində isə geniş şəkildə istifadə edilən sözlərinin sözlərin mənalarına təsiri olduğunu çatdırmalıdır.

Tələbələri düzgün istiqamətləndirmək, onlara mətnin məzmununu adekvat şəkildə başa düşmək üçün hansı üsullardan istifadə etmək haqqında məlumatlandırmaq və bu məqsədə nail olmaq üçün yerinə yetirilməsi tövsiyə edilən çalışmaları və tapşırıqları onlara təqdim etməlidir. Lakin, tələbəyönümlülük prinsipinə riayət edərək, onlara müstəqillik verilməli və əslində yazı vərdişləri tələbələrə aşılammalıdır, tələbələr zəruri olan vərdiş və bacarıqlara yiyələnmişlər.

Belə ki, naməlum olan sözlərin mənalarının öyrənilməsinə gəldikdə, tələbə mətni təkrar olaraq oxumalı və hansı sözlərin vacib olduğu, hansının məzmunun başa düşülməsi üçün o qədər də əhəmiyyətli olmadığını özü müəyyənləşdirməlidir. Çox vaxt yazı prosesində tələbələr onlara tanış olmayan, bilmədikləri sözləri ucadan söyləmələrinə müəllim tərəfindən heç bir etiraz edilməməlidir. Müəllim tələbələri mövcud yazı strategiyaları haqqında məlumatlandırmalı, onları bir növ “silahlandırmalıdır”. Həm də, müəllim tələbələrə başa salmalıdır ki, yazının təlimi zamanı əsas vəzifə və məqsəd sözlərin semantik və qrammatik mənalarının öyrənilməsi deyil, leksik vərdişlərinin günün tələblərinə uyğun olan səviyyədə inkişaf etdirilməsidir. Sözlərin mənimsənilməsi isə burada bir vasitədir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, yalnız xarici dildə deyil, ana dilində yazının təlimi prosesində də tələbələr onlara mənaları tanış olmayan sözlərə rast gələ bilərlər. Həmin sözlərin mənaların açılması adətən həmin sözün formasından, eləcə də onu əhatə edən sözlərin vasitəsi ilə həyata keçirilir.

Belə ki, sözlərdə olan suffikslərin vasitəsilə onların hansı nitq hissələrinə mənsub olduqlarını təyin etmək mümkündür. Sözləri əhatə edən kontekst isə sözün kontekstual mənasını müəyyənləşdirməyə imkan verir. Yazı vərdişlərini aşılarkən, tələbələrə naməlum sözlərin məhz bu yolla tapmağa həvəsləndirmək, bu istiqamətdə yönəltmək tövsiyə edilir. Yeni sözlərin mənalının lüğətə müraciət etmədən müəyyənləşdirilməsi mümkün olduğu halda, onların kontekst daxilində daşdıqları leksik və qrammatik mənalının məhz bu yolla tapılması yazı prosesini əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdirir. Leksik vərdişlərin aşılması prosesində yerinə yetirilən tapşırıqların əsas məqsədi həmin prosesin səmərəlilişdirilməsi və daha yüksək nəticələrin əldə edilməsidir. Məsələn, leksik vərdişlərin tam mənimsənilməsi tədrisin hər bir mərhələsinin xüsusiyyətlərinin, nitq fəaliyyətinin struktur səviyyələrinin, dil və nitq bacarıqlarının formalaşdırılmasındakı rolunun nəzərə alınması əsasında həyata keçirilir.

Ədəbiyyat

1. Allwright, R.L. The Importance of interaction in classroom language learning // Applied Linguistics 1984, N 5/2, p. 156-171
2. Besse H. The Pedagogic Authenticity of a Text / The Teaching of Listening comprehension, ELT Document Special. London: The British Council, 1981, p. 20-29
3. Brown H.D. Principles of language learning and teaching. Longman Publication, 2000, 352 p.
4. Brumfit C. Applied linguistics and communicative language teaching // Annual Review of Applied Linguistics, 1988, v.8., p.3-13
5. James, C. (1998). Errors in language learning and use. London: Longman
6. Johnson, K. 1988. "Mistake Correctio; ELT Journal, 42, 2 89-96.
7. Ferris D.R. (2003) . Response to student writing: Implications for second language students. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

**Mammadova S.,
Hassanova S.**

The effective ways of developing writing skills at junior stages in language faculties Summary

This article deals with writing and written speech. The author emphasizes the role of writing. Referring to the works of scientists that have

been researched in this field she emphasizes that since its emergence the writing caught the attention and new researches appeared.

It is noted that this gives us more power to understand the communication process clearly and use the language more competently.

Writing and written speech does not only act as a means of instruction in the methods of teaching but also as the aim of teaching foreign languages.

A letter is a constituent part of the written speech. In the application of creative writing at the lessons three main principles: the aim of the lesson, its principles, the methods and ways and also control on the instruction should not be forgotten.

**С.Мамедова,
С. Гасанова**

Эффективные пути формирования письменной речи на младших курсах языкового вуза

Резюме

В статье речь идёт о письме и письменной речи в обучении иностранному языку.

Автор пытается раскрыть роль писем. Она ссылаясь на работы ученых исследовавших эту область методики, а также подчеркивает ее важность. Отмечается, что эта дает вспоминать смысл текстов во время анализа еще более ясно, а также использовать язык в еще более разнообразном колорите.

Письмо и письменная речь в методике обучения иностранному языку выступают не только как средство обучения, но все более как цель обучения иностранному языку. Письмо-это технический компонент письменной речи.

Не следует забывать три важнейших условия при введения на занятиях креативного письма: цели обучения, принципы, методы и приемы обучения, а также учебной контроль.

**Rəyçi: Nuriyyə Əliyeva
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru**